

20. ЦДІА України у Львові. – Ф. 159. – Оп. 9. – Спр. 494. – Арк. 7 зв., 9, 11 зв., 13.
21. Там само. – Ф. 146. – Оп. 13. – Спр. 10324. – Арк. 58; Спр. 10325. – Арк. 121;
Оп. 20. – Спр. 499. – Арк. 30 зв., 32 зв., 33, 34; Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 458. – Арк. 169.

SUMMARY**Iryna Skochylias,****CHURCH STAMPS IN THE VARIASHSKY DECANATE
OF THE PEREMYSHL' GREEK-CATHOLIC EPARCHY
IN THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES.**

The article concerns the peculiarities of functioning of the parish and decanate seals. The evolution of the seals was considered in their different parameters such as materials for imprints, form, dimensions, legend, plot image.

Key words: stamps, Variashsky Decanate, legend, plot image.

Наталя Колб

**ЗМІНА РЕЛІГІЙНОГО ОБРЯДУ В ГАЛИЧИНІ
КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ:
ПРИКЛАД «ТУЧАПСЬКОЇ СПРАВИ»**

Досліджено проблему зміни обряду українцями–греко-католиками в півдавстрійській Галичині, окреслено обставини, що їх до цього спонукали, висвітлено ставлення громадськості до таких випадків. Особливу увагу приділено т. зв. «тучапській справі», що стала найрезонанснішим випадком зміни греко-католиками обряду на римо-католицький у 90-х роках ХІХ ст.

Ключові слова: Галичина, зміна обряду, українсько-польські взаємини, «тучапська справа», прозелітизм, конкурсний податок.

Однією з давніх проблем Греко-католицької церкви у Галичині була втрата вірних через зміну обряду. Наймасовіше греко-католики переходили на римо-католицизм, що було зумовлене провідним політичним становищем у провінції римо-католиків – поляків. Тривалий час засада вищості латинського обряду визнавалась Апостольською столицею. Хоча під час понтифікату Папи Лева ХІІІ (1878–1903 рр.) ця засада була скасована¹ і взагалі «Римська курія та Західна Церква надали більшого визнання Східним Католицьким Церквам як самоуправним органам в складі католицької спільноти»², становище Греко-католицької церкви як у рамках Вселенської, так і в Галичині залишалося нерівноправним. Така ситуація прикро вражала українських священників, викликаючи серед них почуття образи і недовіри до Апостольського престолу. Із розвитком

українського національного руху проблема зміни конфесії дедалі більше набувала для українців власне національного значення, адже зміна українцем–греко-католиком обряду фактично невідворотно спричиняла зміну національної ідентичності³.

Метою цього дослідження є окреслити проблему зміни обряду в житті українців–греко-католиків південно-західної Галичини: визначити причини й обставини, що спонукали вірних до такого кроку, з'ясувати, наскільки гостро такі випадки сприймалися українською громадськістю та які заходи викликали у відповідь, як ця проблема регулювалася на рівні державного законодавства і постанов Апостольського престолу. Ці проблеми розглянуто на прикладі та крізь призму т. зв. «тучапської справи» 1892 р., що стала найгучнішим випадком зміни обряду греко-католиками на римокатолицький наприкінці XIX ст., спричинила гарячі польсько-українські дискусії, зумовила сплеск негативних емоцій українських світських і духовних кіл до греко-католицької ієрархії та Апостольського престолу, спонукала українську громадськість і Греко-католицьку церкву до здійснення конкретних кроків для збереження чисельності своєї пастви й запобігання випадкам переходу її членів на інший обряд.

Найінформативнішим джерелом щодо проблеми зміни обряду українцями–греко-католиками наприкінці XIX ст. є тогочасна галицька періодика. Оскільки нерівноцінне ставлення крайової влади до греко- і римокатолицького обрядів, а також випадки переходу греко-католиками на західний обряд трактувалися українцями як проблема національної ваги, то природно, що цим питанням нерідко відводилося місце на шпальтах газет провідних українських політичних сил – русофільської «Червоної Русі» (пізніше – «Галицької Русі» і «Галичанина»), народовецького «Діла», друкованого органу Католицького русько-народного союзу «Руслана». Саме часописи «Діло» і «Галицька Русь» стали інформаторами української громадськості краю про обставини і перебіг «тучапської справи», містили пояснення з цього приводу місцевого пароха о. А. Барновича, членів віросповідної громади Тучап, висвітлювали реакцію українських кіл, їх настрої, сподівання і висновки, що робилися протягом розвитку справи. Ставлення і оцінки щодо зміни вірними обряду і загалом позицій Греко- і Римокатолицьких церков в краї з боку польських кіл висвітлено на підставі публікацій друкованого органу польських галицьких консерваторів «Gazeta narodowa». Окремі аспекти запропонованої проблеми також відображені в матеріалах фондів Центрального державного історичного архіву у м. Львові: 201 (Львівська митрополича греко-католицька консисторія); 309 (Наукове Товариство ім. Шевченка, м. Львів);

408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат у Львові). З'ясувати засади нормативного врегулювання конфліктних моментів обрядового співіснування Римо- і Греко-католицької церков у Галичині дає можливість залучення положень виданого у 1863 р. Конгрегацією Поширення Віри декрету, відомого під назвою «Конкордія», що був одним з основних документів, на підставі яких вирішувалися такі питання. Проблеми становища, специфіки діяльності, взаємин між Римо- і Греко-католицькою церквами у підавстрійській Галичині стали предметом дослідження у монографії сучасного польського історика В. Осадчого. Аналогічний до «тучапського» випадок, що трапився на початку ХХ ст. у с. Недільна Старосамбірського повіту у своїй статті дослідив український історик А. Заярнюк. Порівняння «тучапської справи» із обставинами переходу в с. Недільна дає підстави для проведення між ними численних аналогій. Глибше і різнобічніше висвітлити поставлені питання також допомогли дослідження І. Антоняк, Д. Ольшевського, І. Гомоли-Скапської. Окремі аспекти проблем, що тут розглядаються, зачіпалися авторкою цієї статті у раніших її дослідженнях.

Напруженість міжконфесійних відносин у Галичині спонукала Апостольський престол ретельно вивчити це питання і здійснити кроки для його нормалізації. У 1863 р. Конгрегація Поширення Віри видала декрет під назвою *Ad graves et diuturnas* або Конкордія⁴. Згідно з його положеннями, зміна обряду була можлива лише з дозволу Святішого Отця, який при ухваленні спирався на думку єпископів обох обрядів. Протягом шести місяців після ухвали Апостольського престолу вірні мали право повернутися до свого обряду. Щоб максимально ускладнити процедуру зміни конфесії, душпастирям заборонялося хрестити дітей не свого обряду, таїнство шлюбу за традицією мав надавати парох нареченої, а діти в мішаних сім'ях мали виховуватися згідно з обрядом батьків відповідно до статі: хлопчики в обряді батька, а дівчатка – матері. Конкордія суворо застерігала священників обох конфесій перед протиправним прийняттям осіб іншого обряду, а за непослух передбачала покарання аж до відібрання парафії⁵.

Попри нормативне врегулювання, питання зміни обряду не зникло з порядку денного, на кінець ХІХ ст. залишалось одним із найгостріших в українсько-польських відносинах і породжувало конфлікти між римо- і греко-католицьким кліром⁶. Українці з цією проблемою найчастіше стикалися в містах. Нерідко обряд змінювали українські заробітчани і слуги. Аби запобігти цьому, українські політики закликали греко-католицьких священників створювати при церквах «товариства руських слуг», що мали пропагувати почуття національної свідомості і людської гідності⁷. Частіше

траплялися також випадки зміни українцями обряду в населених пунктах на польсько-українському етнографічному кордоні, де була значна частка польського населення⁹. До зміни традиційно підштовхували мішані шлюби⁹ й конкуренційний податок¹⁰. Своєю чергою, польські діячі нарікали на релігійну нерівноправність по селах Східної Галичини, де Греко-католицька церква мала густішу церковну мережу. Призвичаївшись відвідувати богослужіння у греко-католицьких церквах, вірні римокатолики поступово «втрачали усвідомлення єдності з власним Римокатолицьким костюлом і переходили на грецький обряд»¹¹.

Українська преса нерідко пояснювала причини переходу греко-католиків на латинський обряд цілеспрямованою прозелітичною діяльністю латинського духовенства, що здійснювалася з політичних міркувань за підтримки правлячих кіл¹². На підтвердження цього наводилися приклади принципово різного ставлення влади до прохань про зміну обряду з боку римо- і греко-католиків. Якщо першим надавалося максимальне сприяння, то другі часто отримували відмову під приводом порушення державних і церковних законів, а на греко-католицьких священиків, які приймали «інообрядців», навіть накладали штрафи¹³. Водночас частину вини за втрату вірних українська громадська думка покладала на греко-католицьких священиків¹⁴, а власне на тих із них, які своєю пасивністю чи неретельністю в душпастирській і громадсько-патріотичній діяльності створювали підґрунтя для успіхів латинізації¹⁵. Аби протидіяти «перетягуванню душ», греко-католицькі священики висилали індивідуальні¹⁶ й колективні скарги до єпископату¹⁷. Проте Греко-католицька церква надалі щороку втрачала віруючих¹⁸, що спонукало українських політиків розцінювати цю проблему на рівні «бути, чи не бути»¹⁹.

Найрезонанснішим випадком зміни греко-католиками обряду в 1890-х роках стала т. зв. «тучапська справа» (1892). Тоді про свій перехід на римокатолицизм заявила переважна більшість греко-католицької громади с. Тучапи Ярославського повіту (Перемишльська єпархія)²⁰. Причиною такого кроку тучап'яни називали протест проти накладеного на них конкуренційного податку на будівництво нової плебанії в матірному Острові²¹ і відмову перемишльського греко-католицького ординаріату перенести парафіяльний осідок до Тучап²². Перемишльський ординаріат наказав місцевому парохіві о. А. Барновичу відкликати конкуренцію, однак це не вирішило питання²³.

Українська преса звинуватила у причетності до «тучапської справи» римокатолицьке духовенство і польських політиків. Учасниками тучапських подій називалися римокатолицькі священики Радимна²⁴ і

Ярослава²⁵, які за посередництвом колишнього і діючого вїтїв громади²⁶ (керували процесом зміни обряду) обїцали тучап'янам після переходу на римо-католицизм звільнення від плат за треби й обов'язку конкуренції на матїрний Острїв²⁷, а також призначення окремого ксьондза²⁸. Своєю чергою, місцевий поміщик Едвард Мицевський обїцав допомогти перебудувати церкву на костьол і додати частину власних земель до ерекційних володїнь²⁹. У громаді розпочався збір підписів за зміну конфесїї. У непоодиноких випадках ці підписи здобувалися шляхом тиску³⁰, омани³¹ і шантажу селян³².

Неоднозначність справи підтвердилася незабаром, коли тучап'яни змінили обґрунтування причин, які спонукали їх до зміни конфесїї. Цї новї аргументи в очах Церкви були вагомїшими. Новою причиною тучап'яни назвали конфлікти з парохом о. А. Барновичем, зумовленї його нетактовним ставленням до парафіян³³, здирництвом при оплатї за треби³⁴, схильністю священика-русофіла до «схизми»³⁵. Також тучап'яни зазначали, що, попри приналежність до греко-католицького обряду, вважають себе поляками, оскїльки в побутї користуються польською мовою, а української практично не розумїють³⁶. Полонїзація тучапської громади почасти була наслідком понад сорокарїчного настоятельства попередника о. А. Барновича покійного о. Андрїя Правецького³⁷ – хрещеного римо-католика і поляка за вихованням, який, незважаючи на перехід на греко-католицизм, «полякомъ оставъ ся въ повндмъ того слова значѣню до самої своєї смерти»³⁸. Закиди на адресу о. А. Барновича спонукали іншу частину громади стати на захист пароха³⁹. Для з'ясування обставин були створенї деканальна і єпископська греко-католицькї комісії, а також комісія від староства⁴⁰.

Оскїльки постулати Конкордїї суттєво ускладнювали процес переходу з однієї католицької конфесїї на іншу, тучап'яни вдалися до формального переходу на лютеранство⁴¹. Протестантами вони пробули лише три днї, після чого повідомили пастора і староство про свїй вихід. Тодї кожен із них отримав у старостві резолюцію, з якою мав звернутися до перемишльського римо-католицького єпископа Лукаша (Солецького) з проханням про прийом до латинського обряду⁴². Такий хїд різко змінював акценти у справї, яка з перетягування вірних з одного католицького обряду на інший перетворилася у навернення до лона Католицької церкви. Обґрунтовуючи свої дїї небезпекою втрати вірних, єпископ Солецький, не очїкуючи рішення Риму, дозволив підвладному кліру виконувати треби для тучап'ян⁴³. Такий розвиток подїй спонукав о. А. Барновича до активної протидїї. Парох публікував чисельнї дописи в пресї, звертався зі скаргами до греко-католицького і римо-католицького ординаріатів у Перемишлї⁴⁴.

«Тучапська справа» стала однією з найобговорюваніших в українському суспільстві, дуже чутливому на спроби латинізації Греко-католицької церкви. Ці побоювання були посилені у зв'язку з проведенням Львівського провінційного собору 1891 року⁴⁵. Рішення Апостольського престолу, яке мало поставити крапку в цій справі, повинно було відповісти на значно ширші питання про статус і вагу Греко-католицької церкви в очах Риму і межі впливу польського духовенства й політиків⁴⁶.

У вересні 1892 р. стало відомо, що Папа Римський дав тучап'янам дозвіл на зміну обряду⁴⁷. Відтак у селі греко-католиками залишилося лише 17 родин, більшість із яких були «халупниками» (незаможними селянами) і небагато могли додати до конкуренційних внесків⁴⁸. Кореспонденти українських часописів наголошували, що ярославські римо-католицькі священники, які отримали права душпастирювання для тучапських прозелітів, продовжували «перетягати» останніх греко-католиків. Найчастіше такі зловживання чинилися щодо хворих і померлих⁴⁹. Заручившись підтримкою дідача, місцеві «неополяки» організували збір коштів на будівництво костьолу⁵⁰. Станом на 1898 р. Тучапи, як і матірний Острів, і дочірні Ланівці й Радимно, були фактично спольщені. Віруючі молилися з польських молитовників, мало хто розмовляв українською мовою⁵¹.

Рішення Риму щодо Тучап викликало серед української громадськості в Галичині почуття жалю й навіть ворожості щодо Апостольського престолу. Так, на знак протесту проти вирішення «тучапської справи» українці–греко-католики відмовлялися давати т. зв. петрів гріш – традиційну пожертву віруючих Католицької церкви для Папи. Значну провину було покладено на пасивність греко-католицького єпископату⁵², насамперед – перемишльського єпископа Юліана (Пелеша)⁵³. Йому закидали те, що він не зробив належних заходів ні в єпархії, так особисто й не відвідавши Тучапи⁵⁴, ні в Конгрегації Поширення Віри, так і не надавши їй інформації про справу. В кулуарах перемишльської консисторії справжньою причиною рішення Ватикану називали невиконання єпископом Юліаном (Пелешем) папського розпорядження про усунення з парафії о. А. Барновича⁵⁵.

Результат «тучапської справи» продемонстрував реальні загрози для Греко-католицької церкви. «Мы стоимо передъ смутнымъ фактомъ, що обрядъ нашъ въ небезпечности, – писало «Діло». – Мусимо готовитись до борби тяжкою и ужити всѣхъ средствъ, чтобы боронити себе и святощей нашихъ»⁵⁶. Збільшення напруги в українських колах, яке виявилось зокрема в загрозі зриву святкувань з нагоди 50-ліття єпископства Папи Лева XIII, змусило митрополита Сильвестра (Сембратовича) пообіцяти особисто заопікуватися «тучапською справою» в Апостольській столиці⁵⁷.

Повернувшись із Риму, архієрей запевнив, що Папа не протегуватиме переходу греко-католиків на римо-католицизм, а кожен такий найдрібніший випадок розглядатиметься з якнайбільшою прискіпливістю⁵⁸.

«Тучапська справа» спонукала українських діячів уважніше поставитися до проблеми конкуренції, яка стала однією з головних причин зміни греко-католиками обряду. Конкуренційне питання було винесене на обговорення Галицького сейму. Також активізовано збір коштів на фонд для будівництва і реставрації церков, який мав надавати громадам допомогу при сплаті конкуренції⁵⁹. Актом підтримки на користь греко-католиків с. Тучапи став збір пожертв на будівництво плебанії в Острові⁶⁰. Єпископ Юліан (Пелеш) у 1894 р. сам сплатив конкуренційну частку тучапської громади на Острів⁶¹. Роком раніше станіславський єпископ Юліан (Куїловський) сплатив конкуренційний податок дочірньої парафії Медуха (належала до парафії Межигірці бережанського повіту), а також виділив кошти на утримання там приватного сотрудника. Таким чином владика запобіг переходу громади на римо-католицизм⁶². Українська преса закликала громадськість боротися з актами прозелітизму з боку римо-католицького духовенства за допомогою надання кожній такій справі публічного розголосу⁶³.

Тучапський інцидент спонукав греко-католицьку ієрархію звернути прискіпливішу увагу на парафії, що знаходилися на польсько-українському етнічному кордоні⁶⁴. Так, у жовтні 1894 р. єпископ Юліан (Пелеш) здійснив канонічну візитацію найвіддаленіших на захід парафій єпархії, які востаннє були візитовані 73 роки тому. Під час візитацій владика закликав віруючих триматися рідного обряду, а священиків – звертати особливу увагу на молодь, вивчення нею української мови, літургійного письма і церковного співу, а також дорожити територіями, де проживають польськомовні українці. Українські часописи наголошували, що ці візитації мали неабияке психологічне значення для місцевих українців, спричинили серед них сплеск національних і релігійних почуттів⁶⁵.

«Тучапська справа» спричинила українсько-польські дискусії. Польська сторона наголошувала, що українці перебільшують розмах «душехватництва» з боку латинського духовенства⁶⁶ і що саме полякам загрожує втрата національної та релігійної ідентичності через мішані шлюби, шкільництво і брак римо-католицьких храмів⁶⁷. Польська преса закликала співвітчизників стати на захист національних інтересів, засновуючи у Східній Галичині римо-католицькі парафії, костьоли, монастирі, каплиці й читальні⁶⁸. Своєю чергою, українська публіцистика називала такі закиди сміхотворними з огляду на безправність українського народу і Греко-католицької церкви в Галичині⁶⁹, а метою подібних заяв вважала

провокування ворожих настроїв щодо греко-католицького духовенства⁷⁰ й створення сприятливих умов для прозелітичних проектів⁷¹. Часті випадки конфліктів між греко- і римо-католицьким духовенством спонукали папу Лева XIII в 1894 р. видати енцикліку до польського духовенства з закликом до миру і згоди з українським кліром⁷².

Проблема частих випадків переходу вірних греко-католиків на римо-католицький обряд дедалі більше турбувала українське галицьке суспільство як з релігійної, так і з національної позиції. Перебуваючи порівняно з поляками в нерівноправному церковному й національному становищі, українці гостро реагували на такі випадки, розцінюючи їх як цілеспрямовану антиукраїнську акцію латинського духовенства за сприяння польських світських кіл. Намагання Ватикану вирішити цю проблему виданням спеціального документа «Конкордія» не дало сподіваних наслідків. Піком прозелітичного конфлікту в 1890-х роках стала т. зв. «тучапська справа», яка водночас підштовхнула українські духовні та світські кола звернути прискіпливішу увагу на греко-католицькі парафії на українсько-польському етнічному кордоні, а також на способи вирішення матеріальних проблем, зокрема питання конкуренції.

1. Osadczy W. Kościół i Cerkiew na wspólnej drodze. Concordia 1863. Z dziejów porozumienia między obrządkiem greckokatolickim a łacińskim w Galicji Wschodniej / W. Osadczy. – Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999. – S. 100.
2. Поспішил Д. Віктор. Східне католицьке церковне право: згідно з Кодексом Канонів Східних Церков / В. Д. Поспішил. – Львів: Свічадо, 1997. – С. 83.
3. Osadczy W. Kościół i Cerkiew... S. 81–92; Himka J.-P. Confessional Relations in Galicia / Himka J.-P. // Galicia: a multicultural land. – Toronto, Buffalo, 2005. – P. 28; Кісь Н. Рух за візантинізацію та «очищення обряду» в Греко-католицькій церкві в Галичині початку XX ст. / Назар Кісь // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2010. – Ч. 17. – С. 95–99.
4. Декретъ св. Збѣр. О розширенію Вѣры зъ д. 6. жовтня 1863 («Конкордія») // Додатокъ до чинностей и рѣшень руского провинціального собора в Галичинѣ ѡтбувшого ся во Львовѣ въ р. 1891. – Львѡвъ: Накладомъ Львѡвского гр. кат. Митрополичого Ординаріята, 1897. – С. 329–337.
5. Osadczy W. Kościół i Cerkiew... – S. 109–110.
6. [Азъ] Дописи «Дѣла» // Дѣло. – 1894. – Ч. 18. – 24 сѣчня (5 лютого).
7. Гадки Русина зъ провинціи о нашихъ справахъ и потребахъ // Дѣло. – 1890. – Ч. 165. – 23 липня (4 серпня).
8. Сосѣдъ. Голодъ а шовинизмъ // Червоная Русь. – 1890. – № 65. – 22 марта (3 апрѣля); Кореспонденціи // Там само. – № 42. – 23 февряля (7 марта); ЦДІА

- України у Львові. Ф. 309 (Наукове Товариство ім. Шевченка, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 773. – Арк. 3–3 зв.
9. Письмо зъ Ярославщины // Дѣло. – 1894. – Ч. 21. – 27 сѣчня (8 лютого); Той самъ. Зновъ безкарна самоволя латиньского пароха! // Там само. – 1899. – Ч. 237. – 20 жовтня (2 падолиста).
10. ЦДІА України у Львові. – Ф. 201 (Львівська митрополича греко-католицька консисторія). – Оп. 1. – Спр. 4589. – Арк. 2, 7. У випадку необхідності проведення реставраційних або будівельних робіт при церкві чи плебанії у громаді запроваджувався спеціальний конфесійний податок – т.зв. конкуренція. Юридичною підставою конкуренційного податку були закони від 15 серпня 1866 р. і від 7 травня 1874 р. За їх положеннями, розмір податку встановлював парафіяльний комітет громади, членами якого були парох (зазвичай обирався його головою), дідич і представники громади. Після затвердження єпископом документ про встановлення конкуренційного податку надходив до староства, яке розглядало його та видавало конкуренційне рішення. Основними сторонами конкуренційного податку були місцевий землевласник і парафіяни. Головний тягар брала на себе громада, яка мала сплатити 5/6 усіх видатків і забезпечити проведення робіт. Частка дідича (за умови, що він був християнином і мав право презенту) становила лише 1/6 частину суми. У непоодиноких випадках колятори з різних причин не сплачували своєї частки. Тоді конкуренційні видатки цілком покривали священик і громада. Переважно незаможні українські селяни нерідко шукали способи уникнути конкуренції. З особливим невдоволенням селяни сприймали збір коштів на парафіяльні будинки, часто вважаючи їх забаганками пароха (Колб Н. Дискусії про соціальний статус і матеріальне становище греко-католицького парафіяльного духовенства в Галичині наприкінці ХІХ століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів, 2008. – С. 197–199).
11. Olszewski D., ks. Polska religijność w warunkach niewoli narodowej / Olszewski D. // Belarus, Lithuania, Poland, Ukraine: the foundations of historical and cultural traditions in East Central Europe: International conference, Rome, 28 April–6 May 1990. – Lublin, 1990. – S. 325; Homola-Skapska I. Z dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Wybór pism historycznych. / I. Homola-Skapska. – Kraków–Warszawa, 2007. – S. 389–424; Osadczy W. Kościół i Cerkiew... – S. 169–174.
12. Вниманію львовского гр. кат ординаріата // Галичанинъ. – 1895. – Ч. 147. – 5 (17) іюля; Вашъ. Еще одинъ способъ латинизаціи // Там само. – 1894. – Ч. 211. – 22 вересня (4 жолтня).
13. Чи для Русинѡвъ въ Галичинѣ истнують законы? // Дѣло. – 1892. – Ч. 227. – 8 (20) жовтня.
14. [Н. Н.] Дописи «Дѣла» // Дѣло. – 1894. – Ч. 92. – 26 цвѣтня (8 мая).
15. Тындюкъ Михаилъ И. Отъ Бродовъ // Червоная Русь. – 1890. – № 178. – 10 (22) августа.
16. Душохватъ! // Дѣло. – 1899. – Ч. 130. – 12 (24) червня.
17. Правдолюбъ. Изъ Борщевского // Галицкая Русь. – 1891. – № 178. – 10 (22) ноября; На соборчику деканальномъ въ Устю епископскомъ // Дѣло. –

1891. – Ч. 254. – 11 (23) листопада; Теперѣшное положеніе русской церкви въ Галичинѣ // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 147. – 6 (18) липня.
18. [М-ъ.] Душехватство // Червоная русь. – 1890. – № 201. – 6 (18) сентября.
19. Чи ще обов'язує у насъ конкордія? // Дѣло. – 1894. – Ч. 270. – 2 (14) грудня.
20. Першим випадком масової зміни греко-католиками обряду в підавстрійській Галичині був перехід на православ'я мешканців села Гнилички (1881 р.), а наступним після Тучап – перехід на римо-католицизм більшості парафіян села Недільна (Заярнюк А. Місцева історія і національний наратив: зміна конфесії селянами з Недільної // Kwartalnik historyczny. – 2011. – № 2).
21. Письмо въ справѣ Тучапскѣй // Дѣло. – 1893. – Ч. 12. – 16 (28) цвѣтня.
22. Підставами для цього вони називали існування в селі власної церкви й розташування на його території значної частини ерекційних земель.
23. Барнович А. А., о. Історія заклоту въ Тучапахъ // Дѣло. – 1892. – Ч. 158. – 15 (27) липня.
24. Не-карьеровичъ. Отъ Ярославля // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 258. – 18 (30) листопада.
25. Ярославскій мѣщанинъ. Изъ Ярославля // Галицкая Русь. – 1892. – № 159. – 16 (28) іюля.
26. Барнович А. Виновникъ тучапской исторіи // Галицкая Русь. – № 167. – 25 іюля (6 августа).
27. Въ справѣ заклоту тучапского // Дѣло. – 1892. – Ч. 205. – 121 (23) вересня.
28. Справа руско-кат. громадян въ Тучапахъ // Дѣло. – Ч. 127. – 6 (18) червня.
29. Барнович А. А., о. Історія заклоту въ Тучапахъ // Дѣло. – Ч. 158. – 15 (27) липня. Приймаючи парафію, священник отримував у користування ерекційні землі – володіння, які існували для утримання парохів і причету. Господарування на ерекційних землеволодіннях було одним з трьох основних джерел доходів парафіяльних священників (Колб Н. Дискусія про соціальний статус і матеріальне становище... С. 194–196).
30. Поясненъе напасти Gazet-ы Narodow-ои на руске духовенство зъ Ярославщины на темать «kradieżu», «gabunki» и т. д. // Дѣло. – 1895. – Ч. 76. – 7 (19) цвѣтня; ч. 77. – 8 (20) цвѣтня.
31. [а.] Изъ-надъ ярославского Сяна // Приложеніе къ «Галицкой Руси». – 1892. – № 217 и 218. – 26 сентября (8 октября).
32. Ярославскій мѣщанинъ. Изъ Ярославля...
33. До справы тучапской // Дѣло. – 1892. – Ч. 174. – 3 (15) серпня.
34. ЦДІА України у Львові. – Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат у Львові). – Оп. 1. – Спр. 941. – Арк. 10–10 зв. Плата за треби (jura stolae, епітрахильні такси) – тобто плата віруючих за виконання для них священником релігійних обрядів і таїнств – була однією з основних джерел, що складали дотацію душпастиря. Відсутність чітких розмірів винагород для священників за виконання треб ставала причиною частих конфліктів між парохами і парафіянами. Внормувати це питання був покликаний йосифінський патент 1785 року, де йшлося про уніфікацію тарифів за різні види релігійних послуг. Проте на кінець XIX ст. цей документ втратив актуальність і не міг бути орієнтиром, з яким би погодилося духовенство. Обсяги й види оплат за треби в різних парафіях

- відрізнялися. Невнормованість питання часто ставала причиною конфліктів між парохом і вірними. Зловживання священників у питанні оплати за треби давало підстави для їх звинувачень у зверхній і споживацькій поведінці. Такі факти охоче використовували українські радикали у політичній полеміці. Подекуди звинувачення священників у здирництві ставало наслідком активної громадської позиції пароха. Траплялися випадки, коли до поширення підробних зразків йосифінського патенту або до фальшивих скарг на здирництво священника вдавалися приватні особи, що прагнули звести з парохом особисті рахунки. Питання треб також використовувалося політичними силами у виборчій боротьбі (Колб Н. Дискусії про соціальний статус і матеріальне становище... С. 196–197).
35. Противъ тучапскихъ проводировъ // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 50. – 5 (17) марта.
36. В. Д. Барвѣночокъ. Дописи // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 33. – 13 (25) лютого.
37. Sprawa tuczempaska // Gazeta Narodowa. – 1892. – Nr. 216. – 7 września.
38. Поясненье напасти Gazet-ы Narodow-ои на руске духовенство...
39. Письмо въ справѣ Тучапскѣй // Дѣло. – 1893. – Ч. 12. – 16 (28) цвѣтня; Религія и политика // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 21. – 28 сѣчня (9 лютого).
40. Въ справѣ заколоту въ Тучапахъ // Дѣло. – 1892. – Ч. 177. – 7 (19) серпня.
41. Будучи переконаним у формальності такого кроку лютеранський пастор в Ярославі відмовився прийняти заяви бажаючих.
42. Справа руско-кат. громадянъ въ Тучапахъ // Дѣло. – 1892. – Ч. 127. – 6 (18) червня.
43. Ярославскій мѣщанинъ. Изъ Ярославля...; Барновичъ Антоній. Въ справѣ заколоту въ Тучапахъ // Дѣло. – 1892. – Ч. 186. – 19 (31) серпня; Sprawa tuczempaska // Gazeta Narodowa. – 1892. – Nr. 207. – 27 sierpnia.
44. Барновичъ А. Виновникъ тучапской исторіи // Галицкая Русь. – 1892. – № 167. – 25 іюля (6 августа).
45. Антоняк І. Львівський собор Греко-Католицької церкви 1891 року / Ірина Антоняк // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів, 2008. – Кн. І. – С. 164–165; Колб Н. Громадські акції Греко-католицької церкви у Львові в 90-х роках ХІХ століття / Наталя Колб // Львів: місто, суспільство, культура. – Львів, 2007. – Т. 6. Львів–Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. – С. 363–365.
46. Анатоликось. Зъ Жидачѣвского // Дѣло. – 1893. – Ч. 271. – 2 (14) грудня.
47. Ярославскій. По примѣру. Положеніе нашей церкви // Галицкая Русь. – 1892. – № 199. – 3 (15) сентября.
48. Тучапяне – вже латинники! // Дѣло. – 1892. – Ч. 190. – 24 серпня (5 вересня).
49. Тучапяне у епископа Пелеша // Галичанинъ. – 1893. – Ч. 278. – 14 (26) студня.
50. Въ тучапской справѣ // Галичанинъ. – Ч. 27. – 6 (18) лютого.
51. Анти-іезуитъ. Дописи // Галичанинъ. – Ч. 152. – 11 (23) липня.
52. Участникъ. Зъ Ярославщины пишутъ намъ // Дѣло. – 1898. – Ч. 118. – 30 мая (11 червня).
53. Матковський С., о. Три синодальні архіереї. Спомини з життя і діяльності преосвящених о. Юліяна Куїловського, дра Юліяна Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича / Северин Матковський. – Львів, 1932. – С. 91.

53. Сатурналії душехватства // Галицкая Русь. – 1892. – № 193. – 27 августа (8 сентября).
54. На захист єпископа Юліана виступив ярославський декан о. А. Матюк, який зазначив, що владика планував відвідати Тучап на жовтень 1892 р. і не здійснив цього лише через вибух епідемії холери (Водъ Вп. о. А. Матюка // Дѣло. – 1893. – Ч. 4. – 7 (19) сѣчня).
55. ЦДІА України у Львові. – Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат у Львові). – Оп. 1. – Спр. 941. – Арк. 8 зв.–9, 9 зв.–10.
56. У Львовѣ, дня 7 н. ст. вересня 1892 // Дѣло. – 1892. – Ч. 192. – 26 серпня (7 вересня).
57. Справа Тучапска // Дѣло. – 1893. – Ч. 1. – 2 (14) сѣчня.
58. Руска депутація у митрополита // Дѣло. – Ч. 119. – 31 мая (12 червня).
59. Подражанія достойное жертволюбіе // Галичанинѣ. – 1893. – Ч. 11. – 16 (28) сѣчня.
60. [X.] Отъ Тернополя // Галичанинѣ. – Ч. 31. – 11 (23) лютого.
61. Водъ о. Ант. Захаріяевича пароха въ Островѣ // Дѣло. – 1894. – Ч. 118. – 27 мая (8 червня).
62. Честь єпископу Куиловскому // Галичанинѣ. – 1893. – Ч. 132. – 16 (28) червня.
63. Душехватство // Дѣло. – 1893. – Ч. 137. – 21 червня (3 липня).
64. Порохницький міщанин. З Порохника доносять нам // Руслан. – 1899. – Ч. 281. – 16 (28) грудня; Głosy ruskie // Gazeta Narodowa. – 1893. – Nr. 181. – 9 sierpnia.
65. Канонічна візитація деканата каньчуцького // Дѣло. – 1894. – Ч. 228. – 11 (23) жовтня; ч. 229. – 12 (24) жовтня; ч. 230. – 13 (25) жовтня; ч. 241. – 27 жовтня (8 падолиста).
66. Signum temporis // Руслан. – 1899. – Ч. 9. – 13 (25) січня.
67. Listy z kraju [Ucisk Polaków przez Rusinów] // Gazeta Narodowa. – 1894. – Nr. 42. – 22 lutego; [W. R.] Sprawy ruszczenia // Тамже. – 1894. – Nr. 279. – 5 listopada; Wyniki naszej apaty i tolerowania bezprawia // Тамже. – 1895. – Nr. 74. – 15 marca; «Krywdy» ruskie // Тамже. – 1899. – Nr. 26. – 26 stycznia; Польская загорѣлость // Галичанинѣ. – 1893. – Ч. 254. – 13 (25) листопада.
68. Budowa kościołów i kaplic // Gazeta Narodowa. – 1895. – Nr. 50. – 19 lutego; Polonia militans // Дѣло. – 1894. – Ч. 206. – 15 (27) вересня; Ks. Ignacy Rakszyński. Głos księdza polskiego na Rusi // Gazeta Narodowa. – 1898. – Nr. 31. – 31 stycznia. Вже на початку ХХ ст. українці констатували, що польський рух з розбудови костьолів і капличок набув потужного розмаху. Те, що вони поставали на територіях з переважаючим українським населенням, давало підстави українцям розцінювати це як продовження польської асиміляційної латинізаційної й колонізаційної політики й закликати до контракції, що мала проявитися у відповідному будівництві церков (Ратуймо ся! // Нива. – 1904. – Ч. 3. – 15 мая. – С. 45).
69. Русченьє Полякѣвъ въ Галичинѣ // Дѣло. – 1894. – Ч. 175. – 15 (17) серпня.
70. Чи не приготовляють ся новы Тучапы? // Дѣло. – 1895. – Ч. 50. – 3 (15) марта.
71. Письмо зъ Ярославщины // Дѣло. – 1894. – Ч. 21. – 27 сѣчня (8 лютого).
72. Водносины мѣжнародны въ Галичинѣ // Дѣло. – Ч. 64. – 19 (31) марта; Енцыкліка papieska do Biskupów polskich // Gazeta Narodowa. – 1894. – Nr. 72. – 30 marca.

SUMMARY**Natalia Kolb**

This article explored the problem of change-Rite Ukrainian Greek Catholics in Austrian Galicia, outlined the circumstances that led them to this, called out the attitude of the public towards such cases. Particular attention was paid to so-called «Tuchapskiy case» that was the case of resonance changes of the Greek Catholic rite in the 90 years of XIX-th century.

Keywords: Galicia, changing rite, the Ukrainian-Polish relations, «Tuchapskiy case», proselytism, competitive tax.

Mirosiawa Bednarzak-Libera**Religijności chłopów
w okresie autonomicznej Galicji
w ujęciu Wincentego Witosa**

У статті проаналізовано релігійність селян в період галицької автономії з точки зору Вінцента Вітоса, активіста селянського руху. Особливу увагу було приділено відношенню селянства до духовенства і католицької церкви. Досліджено переконання і релігійні практики селянства, а також ставлення до моральних норм і релігійних покарань. У статті розглянуто ставлення селян до доктрин католицької церкви.

Ключові слова: Селяни, Галичини, католицька церква, релігія, Вінцент Вітос

W artykule podjęto próbę zobrazowania religijności chłopów w okresie autonomicznej Galicji w ujęciu Wincentego Witosa, działacza ruchu ludowego o rodowodzie chłopskim. Szczególnie zwrócono uwagę na stosunek chłopów do osób duchownych i Kościoła katolickiego. Uwzględnione zostały również wierzenia i praktyki religijne oraz stosunek do norm moralnych i kar religijnych. Zainteresowano się ponadto przejawianymi postawami włościan sprzecznymi z nauką Kościoła katolickiego.

Zarys geograficzny artykułu obejmuje tereny Galicji, a szczególnie gminy Wierzchosławice położonej w powiecie Tarnów¹. Mieszkający tam chłopi nie byli rozbudzeni oświatowo. Nawet, gdy we wsi wybudowano szkołę w 50. latach XIX w., zatrzymywali dzieci w domu do wykonywania prac w gospodarstwie, więc znaczenie jej było małe². Dopiero w okresie autonomicznym w Galicji zaczęły uwidaczniać się w Wierzchosławicach znaczące zmiany w jej gospodarczym położeniu, sytuacji społecznej i oświatowej, postawach politycznych. Wierzchosławianie rozwarstwili się na chłopów: bogatych, średniozamożnych, biednych i bardzo biednych. Niektórzy z nich brali udział w ruchu emigracyjnym,